Sant Antoni i els dimonis (I)

La festa de Sant Antoni és la celebració més antiga i més carregada de tradició que conservam a Capdepera. La festa conserva encara alguns actes propis de les celebracions religioses medievals.

Xilografia mallorquina del segle XVIII

A mitjan segle XIX la festa es conservava fidel al seu origen. La diada festiva començava a la vigília amb una captació que es feia pel poble i fora del poble; llavors la gent no donava doblers que eren ben escassos sinó una grapadeta de blat; a l'any 1861 es recolliren 17 barcelles[1]; amb la seva venda es finançaven les festes. Qualque any també es rifava una porcelleta que regalava qualque amo de possessió. El vespre hi havia les completes i el dia del sant l'ofici major, les beneïdes i després, per acabar, un refresc que consistia amb repartir galletes i un glop de suc.

A partir d'aquest nucli d'actes festius i de celebracions molts de pobles introduïren petites variacions que els diferenciaven dels seus pobles veïns. Es curiós com alguns actes espontanis arriben a convertir-se en un element festiu bàsic; és el cas de la revetla de Sant Antoni a Sa Pobla. "L'acabada de les completes de la vigília era reblat per tot el poble amb una tronadissa de visques, crits, siulos, rialles, piules i altres giscos que continuaven pels carrers amb renou de corns i de trompetes. Aquest sarau seguia als foguerons que eren de tradició antiquíssima. Durant tota la revetla se sentien ximbombades i combats de glossadors. L'any 1909 es varen encendre norantasis foguerons "[2].

A altres pobles, com Manacor o Montuiri, aquesta festa tenia anomenada per la representació que feien de la comèdia de Sant Antoni. Aquesta obreta, com tantes d'altres de caire religiós : el Rei Herodes i els Pastorets, miraven d'entretenir un públis pagés, alhora que fomentava alguna devoció.

Des de l'època medieval hi havia la costum, a la Comunitat Valenciana, de representar la comèdia de Sant Antoni. A mitjan segle XVIII, en Sebastià Gelabert "Tia de Sa Real" de Manacor redactà una d'aquestes comèdies que segons en Jaume Vidal Alcover ho feu a partir d'un text valencià. Per tant aquestes obretes de caire didàctic eren conegudes pel públic mallorquí des de molt antic.

Actualment, l'element festiu més característic i popular de Sant Antoni és el dimoni. Sobre la introducció dels dimonis dins la nostra festa hi ha dues hipòtesis. En Gabriel LLompart defensa que foren les representacions teatrals les que introduïren els dimonis; a la comèdia d'en Tià de sa Real, per exemple, apareixen els següents dimonis. el dimoni major, un en forma de donzella, un altre en forma de minyó magre, un altre de cavaller, un de Reina i altres dimonis. Des de l'escena els dimonis passarien a animar les beneïdes; ara bé, aquesta "alliberació" del dimoni era molt limitada perquè s'havia de sotmetre al

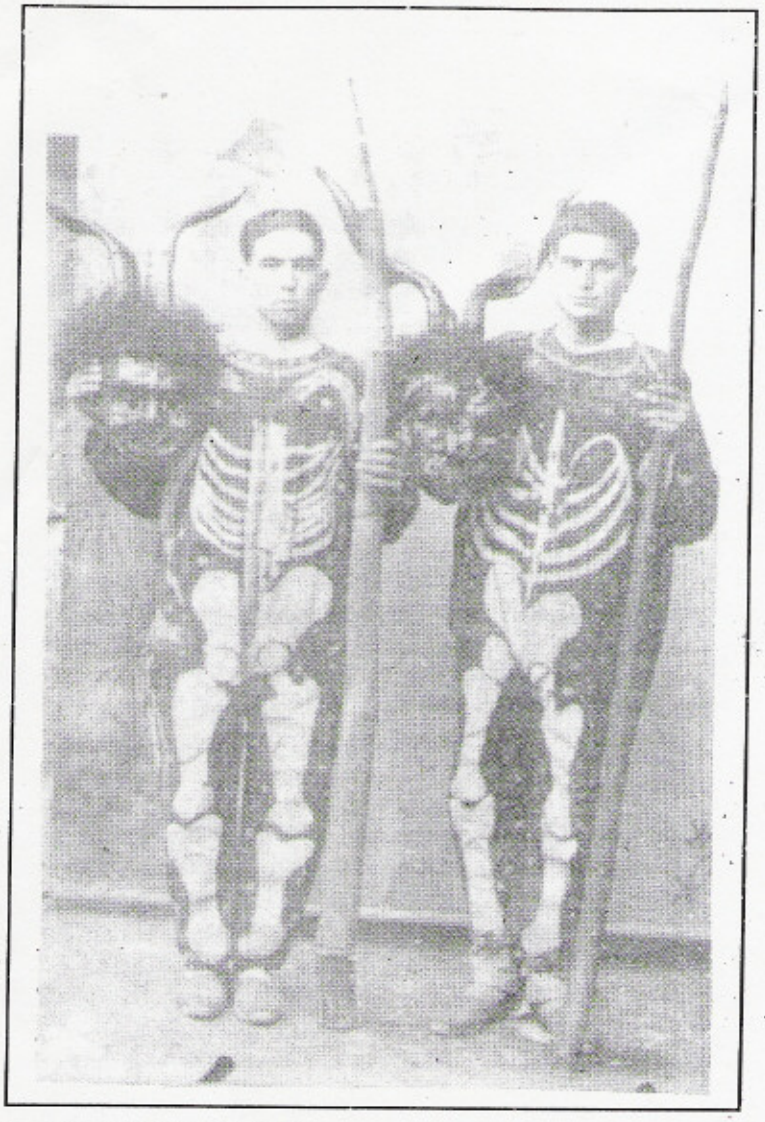

Els dimonis d'Artà de l'any 1925.

paper que li marcava la tradició i la llegenda del sant ermità. La tradició sempre ha situat al dimoni en un segon terme i, a més a més, sempre duia les de perdre; era un esser ben ingenu i pobre d'esperit que es comportava instintivament i no sabia refrenar els seus impulsos. Durant les beneïdes el dimoni no feia més que molestar i fer impertinències al nostre sant, unes malifetes ingènues com: pegar a l'ase, tirar-li macolins de darrera es cantó, tirar-li el llibre en terra, fer-li carusses, uns fets que no feien més que molestar i que tenien un fàcil remei ja que bastava que sant Antoni fes la senyal de la creu perquè el dimoni fugis més que depressa. Com diu en Gabriel Llompart, el dimoni no havia estat mai protagonista de res sinó sols antagonista del nostre sant.[3]

En Jaume Vidal Alcover suggereix una segona hipòtesi. En Jaume era manacorí i compta que a la revetla que es fa en el seu poble, a entrada de fosca, "sortien al carrer una colla de dimonis petits, presidits pel Dimoni Gros, i es posaven a ballar a l'entorn d'un homenet de cara blanca i plàcida, barbeta curta, un gaito amb la mà esquerra i un llibre amb la dreta, que anava llegint, llig que te llig, sense aturall ni reparar en els bots de la dansa, ni en les carusses i jutipiris dels dimonis que l'enrevoltaven; aquests ballaven al compàs d'una cançó, una glosa, que ells mateixos cantaven, acompanyats per un violinet i un guitarró:

Sant Antoni gloriós,
de Viana anomenat,
siau nostro advocat,
de tot perill guardau-mós.

...No sé si és molt agosarat suposar que aquest ball de sant Antoni és una relíquia d'un ball representant les temptacions del sant, dins l'estil dels balls del Camp de Tarragona. ...Aquests balls eren comèdies que es representaven al carrer, a peu dret, i a un lloc diferent cada escena; el desplaçament d'un lloc a l'altre, entre escena i escena, es feia ballant, i d'aquí el seu nom."[4]

Els dimonis d'Artà també tenen fama de ser molt balladodrs, amb unes passes de ball molt peculiars i que conserven des de molt antic. El fet de que els dimonis de Manacor i d'Artà tenguin una tonada i unes passes de ball que els caracteritza dona pensar amb una relació amb aquells balls que es feien a Tarragona i que més endavant s'incorporarien a la nostra festa de sant Antoni.

Notes

1. Obraria de sant Antoni. Arxiu parroquial de Capdepera.

2. Antoni Artigues. *Sa Pobla: dia 16 de gener.* Revista "Lluc", maig-juny 1980.

3. Gabriel Llompart. Revista "Brisas", gener de 1991.

4. *Comèdia de Sant Antoni de Viana.* Sebastià Gelabert "Tià de Sa Real". Introducció de Jaume Vidal Alcover. Manacor 1982.

Josep Terrassa

Sant Antoni i els dimonis (II)

L'església mallorquina de finals de segle XIX impulsà la recuperació i revitalització de les festes religioses més tradicionals. Una de les primeres festes que es revitalitzaren al nostre poble fou la de sant Antoni.

A la majoria dels pobles de Mallorca, la incorporació dels dimonis a la festa es produí en el darrer quart de segle. Hi ha algunes excepcions com Artà, que serien anteriors, i Sa Pobla que són molt posteriors (1). Fins llavors els actes festius sempre havien estat feels a la tradició.

El dimoni era el representant de l'infern, un lloc ferest i terrible, de turment i de foc on habitaven els condemnats i una mala fi de dimoniets,dimonieus, dimoniel.los, dimonietxos, dimonieis, dimoniots, dimoniassos i dimoniarros. A les rondalles i en els sermons, els dimonis semblaven uns personatges ben vius, uns veïns nostres amb els quals ens podíem trobar a qualsevol moment. «L'aspecte de l'espiritualitat més important per als predicadors i per al poble mateix era la conducta moral. Creure era comportar-se. La gent era dada a escoltar sermons i els sermons no paraven d'insistir en el caire moral, en la conversió dels extraviats, en les descripcions de l'infern, un infern ben dantesc; descripcions vivíssimes que agradaven molt a la gent i que solien tenir èxits fulgurants»(2).

La primera aparició pública dels nostres diables es realitzà, segons consta al llibre de l'Obreria de sant Antoni (3), a l'any 1886. La referència és la següent: «Per roba i cosir tres vestits, dos de dimoni i un altre de sant Antoni s'han gastat 6'50 pessetes». La figura del dimoni anava forçosament lligada a la del sant temptat, era el seu antagonista; per això apareixen junts i al mateix any dins la nostra festa. La tradició i la llegenda els aparellava. Hi ha una segona referència: «Per pintar els vestits de dimoni, fer les caretes i pintar-les s'han gastat 12 pessetes».

Els dibuixos i els colors dels vestits dels dimonis sempre han reflectit un determinat moment històric, una moda, una particular manera d'entendre i de viure la festa se sant Antoni. Segons referències orals, els primers dimonis duien l'esquelet humà pintat sobre el vestit; un dibuix molt semblant al dels dimonis d'Artà. Les caretes i els vestits dels nostres diables no podien ser més ferests i suggeridors de la necessitat de moralitzar el comportament. Però, els seus actes també són suggeridors. En Sebastià Ferrer «Maleter» conta (4) que antigament «els dimonis encalçaven el Rei Herodes i el seu criat Lemec per damunt l'escenari i els posaven dins dos sacots, després els amollaven a baix de l'escenari, a la part posterior, com si es tractàs de l'infern».

Carota del dimoni de Capdepera a l'actualitat.

La insistència del clergat en moralitzar el comportament de la gent feu que els dimonis aconseguissin un protagonisme excessiu. Com s'explica, ido, la incorporació dels dimonis a una obra de teatre popular nadalenc com era el Rei Herodes ?. Per què no acabava com antigament, es a dir, amb la desesperació de n'Herodes que abandonat per tothom moria desconsolat mentres s'arrabassava els cabells enmig de la satisfacció i aplaudiments del públic?.(5)

El protagonisme dels dimonis també queda reflectit en les dades de les despeses de la festa. Les de l'any 1888 són prou curioses i significatives: (6)

Pel manteniment dels dimonis i els seus jornals	4'11 pts
Dos parells d'espardenyes	2'00 ,,
Per muntar i desmuntar un cadafal	7'00 ,,

Per sant Antoni i el seu ase	1'10 ,,
Per la música que acompanyà la captació	2'50 ,,
Per la música principal	7'00 ,,
Refresc i licors, costum antiga	8'70 ,,

El dia de la vigília de sant Antoni, els dimonis, acompanyats per uns músics que tocaven unes guitarretes i uns membres de l'Obreria, anaren a captar per les cases de camp i possessions on recollien blat i oli per valor de 10'50 pts. El capvespre feren la captació per dins el poble i aconseguiren 15'40 pts més. Per tant, els dimonis feren dos dies ben complets de feina però s'ho cobraren bé; entre manteniment, espardenyes i jornals es gastaren 6'11 pessetes. A l'any 1878, deu anys abans, l'ajuntament pagava els jornals d'home a 75 cèntims.

Però el dimoni com a Príncep del Mal pot ser vençut car les seves malifetes són ben ingènues; endemés, sant Antoni sempre ens guarda de tot perill. Per això, els dimonis, més que un instrument al servei de la repressió, esdevenen un motiu de festa, un producte de la imaginació humana capaç de transformar en rialles el temor i la por. I si no que ho preguntin a s'al.lotea que corre el passacarrers el dissabte de sant Antoni.

Pep Terrasa

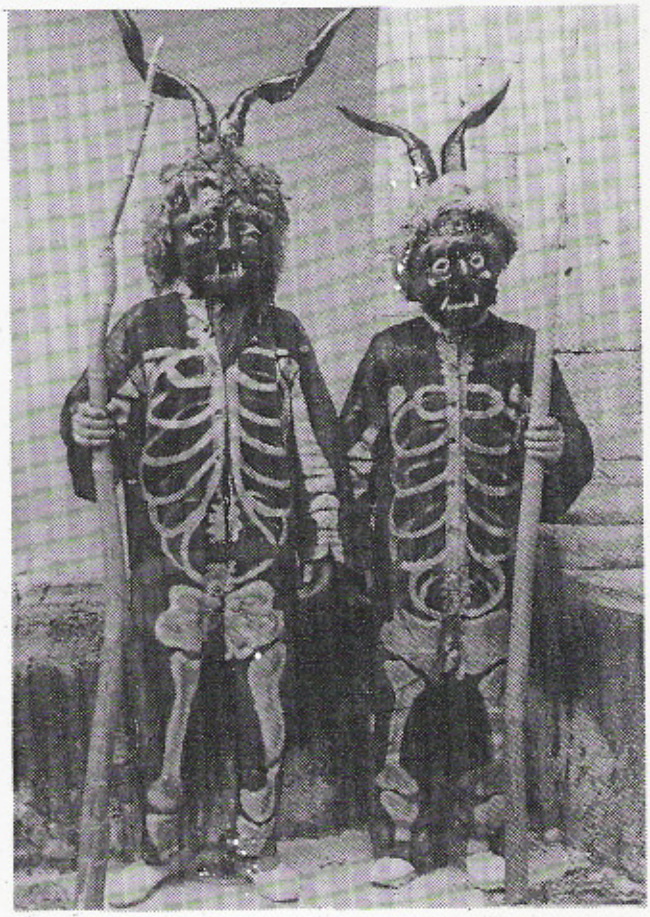

Fotografia antiga dels dimonis d'Artà.

Notes

(1) Fou a l'any 1958 quan sortiren tres dimonis: dos de petits i un de gros i enguany (1959) n'hi ha dos més. Conversa amb madò Buades per Antoni Artigues. Revista Lluc nº 691, maig-juny 1980.

(2) Antoni Oliver C.R. «Els corrents d'espiritualitat a Mallorca en el segle XIX. Revista Lluc 756-757. Maig-agost 1990

(3) Arxiu parroquial

(4) «Capdepera i els Reis». Pag. 22

(5) Article que vaig publicar a CAP VERMELL nº121, febrer 1991.

(6) Arxiu parroquial. Llibre de l'Obreria.